

Oponentní posudek habilitační práce

předložené Teologické fakultě Trnavské univerzity (ad č.j. VR-4796-2014):

Bohdan HROBŇ, *Komentár a kompozícia Exodus 25–27; 30–31; 35–40*,

rukopis 2014, 145 stran.

1. Popis a charakteristika:

Rukopis habilitační práce tvoří materiály, jimiž autor přispěl k rozsáhlému projektu *Komentár k Starému zákonu* v jeho třetím svazku, který byl věnován biblické knize *Exodus*.¹

Jedná se o výkladové pasáže k biblickým oddílům, které obsahují bohoslužebné instrukce a zprávy o jejich plnění – pokyny ke stavbě, výbavě a zajištění provozu stánku setkávání včetně vybavení širšího areálu „svatyně“ a jejího personálu (Ex 25–27 a 30–31), zprávy o provedení jednotlivých pokynů (Ex 35–39) a závěrečné naplnění dokončeného díla vstupem a setrvalou přítomností „Hospodinovy slávy“ (Ex 40). Ke všem těmto kapitolám biblického textu autor v rámci stanovené struktury kolektivního komentáře zpracoval dvě z šesti standardních součástí:² *Komentár* (s. 4–96), který obsahuje podrobný výkladový komentář příslušného hebrejského textu, zejména terminologie a frazeologie dané výpovědi jejím historickým, literárním a věcném kontextu, a *Kompozice* (s. 97–142), která pojednává celkový kompoziční plán příslušného oddílu a nabízí tím orientaci v jinak často nepřehledném materiálu jednotlivých příkazů, pokynů či dílčích zpráv.

Habilitační spis neobsahuje žádný úvod, v němž by autor následující pasáže představil a popsal jejich účel, resp. kontext (mj. samu skutečnost, že uvedené texty jsou materiálem, který byl zpracován do kolektivního díla výše zmíněné publikace), a představil svůj postup, metodu, výběr oddílů, jejich celkovou souvislost a ostatní obvyklé skutečnosti.

Za titulním listem následuje *Obsah* (s. 2) a pak již jednotlivé komentářové výklady.

Spis uzavírá *Citovaná literatura* (s. 143–145); tento soupis až na ojedinělé výjimky uvádí tituly v angličtině.

2. Hodnocení věcné

Předkládat habilitační spis v tomto tvaru je dost neobvyklé, zejména při absenci jakéhokoli vysvětlení (úvodu)³. Materiál zajisté představuje autorovu vlastní odbornou práci, a to i v určité ucelenosti, se zahrnutím jak analytických, tak syntetických a interpretačních aspektů.

¹*Exodus* (Komentáře k Starému zákonu, 3. zvázok), ed. Jozef Tiño, Dobrá kniha: Trnava 2013 (ISBN 978-80-7141-766-8) [nadále: **Exodus** – **KSZ 3**].

²Jejich obecný rozvrh a definice jednotlivých součástí jsou podrobněji představeny v prvním svazku – *Genesis* (Komentáře k Starému zákonu, 1. zvázok), ed. Peter Dubovský, Dobrá kniha: Trnava 2008 (ISBN 978-80-7141-626-5), s. 19–27.

³Možná je podoba habilitačního spisu představena a zasazena do kontextu v průvodním dopisu?

Nicméně, takto prezentovaný materiál – bez uvedení kontextu (že se jedná o příspěvek autora ke kolektivnímu dílu) a bez vazby na ostatní části strukturovaného komentáře v jeho komplexnosti (především na překlad textu, textové poznámky, ale i na aplikačně-interpretací aspekty) – působí jako „polotovár“ či torzo. Na řadě míst se jednoznačně předpokládají jiné součásti komentáře (zcela zásadně a soustavně překlad a textové poznámky), někde se na ně dokonce explicitě odkazuje. Jako habilitační spis je tento materiál možné posuzovat pouze v jeho „operačním kontextu“, tj. jako součást komentářového projektu, konkrétně tedy výše uvedeného svazku KSZ ke knize *Exodus*; z tohoto předpokladu vychází a prakticky podle něj postupuje i následující hodnocení.

2.1 Vztah k publikaci *Exodus* (Komentáře k Starému zákonu, sv. 3)

Vztah textových částí habilitačního spisu a publikovaného komentáře uvádí následující tabulka:

<i>Kapitoly:</i>	habilitační spis, str.	<i>Exodus</i> – KSZ 3, str.
Komentářová část		
Exodus 25	4-19	659-682
Exodus 26	20-40	682-701
Exodus 27	41-54	701-710
Exodus 30	55-65	776-789
Exodus 31	66-72	797-803
Exodus 35	73-77	900-906
Exodus 36	78-81	906-909
Exodus 37	82-83	909-910
Exodus 38	84-89	910-914
Exodus 39,32-43	90-91	928-929
Exodus 40	92-96	935-939
Kompoziční část		
Exodus 25–40	98-103	641-644
Exodus 25–31	104-105	645-646
Štuktúra Ex 25–31	106	646
Exodus 25	107-111	710-714
Exodus 26	112-115	715-718
Exodus 27,1-19	116-118	718-720
Exodus 27,20-21	119-120	767-768
Exodus 30	121-126	789-794
Exodus 31	127-128	804-805
Exodus 35–40	129	880
Štuktúra Ex 35–40	130	880-881
Exodus 35	131-132	914
Exodus 36	133	915
Exodus 37	134	916
Exodus 38	135-137	916-918
Exodus 39,32-43	138-139	930-931
Exodus 40	140-142	939-941

Jednotlivé kapitoly habilitačního spisu nejsou ve srovnání s texty, jimiž autor přispěl do publikovaného komentáře, nijak upraveny – materiál odpovídá finálnímu tvaru textů, jimiž autor do knihy přispěl.

Dojem fragmentárnosti až torzovitosti, jímž materiál předložených kapitol působí, souvisí nepochybně také s tím, že autor pro projekt kolektivního komentáře zpracovával ty součásti, které jsou zaměřeny především na *dílčí a analytické aspekty* – jednak na popis literární stavby a kompozice oddílů (v části *Kompozícia*), jednak na detailní rozbor jednotlivých termínů, frází či věcných aspektů daných částí textu (v části *Komentár*).

Úkolem autora nebylo formulovat či interpretovat celkový smysl sdělení textu. Přesto v předložených výkladech takové aspekty nalezneme – jak v části „komentářů“, kde u některých termínů či věcných fenoménů autor nabízí souhrnný výklad, a to včetně širších souvislostí, tak i v částech pojednávajících „kompozici“, kde autor kromě přehledu kompoziční stavby občas zařazuje také sumáře věcné problematiky včetně širších souvislostí (viz např. zdařilé odstavce „Archa“, „Zlutovnice“, „Stôl“ a „Svietnik“; s. 108–111, [Exodus – KSZ 3, s. 711–715]).

Na řadě míst svého komentování uplatňuje autor zřetel k širším významovým souvislostem biblického textu či k dějinám jeho výkladu a osvědčuje tak nejen svou teologickou erudici, nýbrž i citlivost pro potřeby předpokládaných čtenářů.

2.2 Metoda a způsob zpracování

Metoda zpracování a uplatňované exegetické postupy odpovídají zadanému úkolu a vyplývají z žánrového požadavku biblického komentáře, resp. ze zaměření dílčích součástí, jejichž zpracováním byl autor pověřen. Metodika také do značné míry souvisí s obsahem vykládaného textu, který je výrazně kulticky zaměřený a terminologicky náročný.

V souladu s požadavkem „komentování“ postupuje autor ve výkladu po jednotlivých částech výpovědi a věnuje se zejména terminologii a frazeologii v jejích biblických i širších kulturně-dějinných souvislostech. Na některých místech řeší autor konkrétní problémy textu (zejména tzv. rozpory či inkonsistence) diachronním rozbořením, cituje hypotézy či názory dřívějších či soudobých badatelů a kriticky se k nim vyjadřuje. Přitom prokazuje jak solidní znalost současné biblické vědy, tak vlastní rozhled, bystrý úsudek a v neposlední řadě schopnost stručně a jasně formulovat.

Na řadě míst autor prokazuje smysl pro jemné aspekty řešených problémů, a to jak na rovině filologické, tak literární či historické. Průběžně také projevuje širší znalosti a uvádí čtenáře jak do širších biblicko-teologických souvislostí, tak do aktuálních aspektů v perspektivě křesťanské teologie (což je u pojednávaných kultických textů spíše nesamozřejmé a zvláště cenné).⁴

2.3 K některým dílčím jednotlivostem:

2.3.1 I na velmi omezeném prostoru, který autorovi poskytuje žánr komentáře, jsou na řadě míst stručně pojednány **variantní možnosti významu** textu, případně též uvedeni zástupci hlavních hypotéz. Komentářové pasáže tak nejsou jen afirmativním výkladem názorů autora, nýbrž otevírají vnitřní povahu významové roviny biblického textu a mají povahu odborného textu (včetně poznámkového aparátu; viz např. otázka významu termínu תְּרוּמָה, „dedikácia“, „dar“, „príspevok“, nebo specifické aspekty fráze יְדִבְנוּ לָבוֹ na s. 4–5 [Exodus – KSZ 3, s. 660]). Na daném prostoru autor pochopitelně nemůže rozvíjet rozpravu s jednotlivými argumenty *pro et contra*; své hodnocení však obvykle stručně či alespoň implicitně vyjadřuje (např. problém absence „železa“ mezi kovy zmíněnými v Ex 25,3; s. 5, [Exodus – KSZ 3, s. 661]).

2.3.2 Z povahy komentovaných textů vyplývá, že řada termínů, věcných údajů či podstatných souvislostí zůstává pro dosavadní bádání **nejistá** či **zcela neznámá** (v terminologii probíraných oddílů se jedná zejména o problém tzv. *hapax legomen* u technických termínů označujících kultické předměty či jevy). Tuto skutečnost autor poctivě uvádí, zmiňuje jednotlivé hypotézy a jejich způsob argumentace (z literárního kontextu, na základě paralel v obdobných kulturách starověkého Orientu či na základě pochopení doložených v tradici) a kriticky vyvozuje opatrné závěry (např. výklad o „roštu“ מִכְבָּר v Ex 27,4; s. 44, [Exodus –

⁴Tak například souhrnný výklad o „úloze opony svatostánku“ v rámci výkladu o kompozici Ex 26; s. 115 (Exodus – KSZ 3, s. 718).

KSZ 3, s. 704] nebo o „okraji“, resp. „výstupku“ či „podestě“ – hebr. כַּרְכַּב – v témže verši, na straně následující). U některých věcných problémů – například u absence některých podstatných údajů pro reálnou možnost (re)konstrukce svatostánku v Ex 26,16 (s. 26–28, [Exodus – KSZ 3, s. 689–690]) – vede autora „nejasnost“ k úvahám o funkci takové „zámlky“ v textu; svým výkladem ani uvedením rozmanitých řešení, jak se od starověku až po současnost v dějinách výkladu objevily, nehodlá autor obtížnost textu zcela eliminovat, připouští, že se může jednat také o záměr biblického podání. Taková strážlivost a pokora vůči „autoritě textu“ autora biblického komentáře zajisté ctí.

2.3.3 Ve výkladech terminologie prokazuje autor **smysl pro detail a jemné rozlišování aspektů**. To je zvláště cenné právě při výkladu kultických fenoménů (podrobného popisu vybavy svatyně) – oblasti, která je dnešnímu čtenáři biblických textů historicky a kulturně vzdálena; autor při svém rozboru významů a jejich souvislostí nerezignuje převodem termínů na všeobecnější úroveň, nýbrž vstupuje do podrobného výkladu, který dá zaznít specifické povaze označovaných skutečností (např. výklad víceznačného výrazu v Ex 26,1 מַעֲשֵׂה חֹשֶׁב „dielo tkáča“, který autor specifikuje „znamená dosl. *práce myslitele/dizajnéra*“; s. 21, [Exodus – KSZ 3, s. 683]; podobně v Ex 35,25 vykládá autor výraz טוּוּ, hapax legomenon neznámého významu, tradičně pojímané jako sloveso טוה „příst /látku/“, v jeho specifických aspektech, jako výraz odborné, „umělecké“ dovednosti zmiňované zejména u žen, viz s. 76, [Exodus – KSZ 3, s. 905]).

2.3.4 S výše uvedeným rysem souvisí, že na určitých místech autor v komentáři **upřesňuje znění překladu** (jehož autorem je M. |Sova), a to nejen v terminologii (např. v Ex 31,16 frází „sláviac sobotu“ לַעֲשׂוֹת אֶת-הַשַּׁבָּת „dosl. *robiť sobotu*“, s. 71, [Exodus – KSZ 3, s. 802] nebo opis složeného termínu „na každom ich stanovišti“ v Ex 40,38 volně interpretačním větným výrazem „vždy, keď sa vydali na cestu“,⁵ s. 96, [Exodus – KSZ 3, s. 939]), ale i v syntaxi (viz např. interpretaci v Ex 25,8 jako podřadného souvětí ve smyslu finálním/účelovém: „Urobíť svoju svätyniu, aby som mohol prebývať uprostred nich.“ s. 9–10, [Exodus – KSZ 3, s. 666]; jakkoli hebrejščina přísně vzato na tomto místě nemá hypotaktickou vazbu mezi oběma větami, celkovému významovému kontextu taková interpretace odpovídá). V kontextu příslušných komentářových pasáží jsou tato upřesnění zcela na místě⁶ a v daných případech dobře vystihují význam textu, resp. jeho specifické aspekty.

2.3.5 Jiným výrazem autorovy pozornosti k významové stránce termínů a jeho úsilí dát výstižně zaznít jemným odstínům významů jsou také jeho **originální parafráze** či **nevšední přirovnání**, v nichž využívá jazyk a věcný kontext dneška. Tak jsou například vlastnosti tkaniny z kozí srsti v komentáři k Ex 25,4 vysvětleny podobností k „dnešnímu gore-texu“, což je velmi výstižné (včetně věcného vysvětlení mechanismu proměnlivé propustnosti; viz s. 6, [Exodus – KSZ 3, s. 662–663]). Podobně je starověká představa „prostorového“ aspektu působení „Boží svatosti“, jež se projevuje zákazem vstupu na místo Boží přítomnosti, přirovnána k „radiaci“ a příslušné instrukce pro správné chování v tomto kontextu jsou opsány výrazem „ochranné prostředky“ (s. 123, [Exodus – KSZ 3, s. 791]); obdobně je Mojžíšova role při kontrole dokončené svatyně přirovnána k úloze „inspektora“ (s. 90, [Exodus – KSZ 3, s. 929]). Tyto interpretační přenosy termínů ze světa textu a jeho dobového kontextu do světa dnešních současníků je možné hodnotit jako výstižné funkční ekvivalenty, které právě pro svou neobvyklost dobře slouží svému účelu.

2.3.6 Na řadě míst by v rámci starozákonního oboru bylo možné klást autoru **doplňující dílčí otázky** či vznášet návrhy na **další upřesnění** – to je u textů uvedeného typu nejen

⁵V intenci výkladu celého verše a (autorem upřesněného!) významu klíčového termínu מַעֲשֵׂה jako „etapy putování“ by frází bylo možné také přeložit: „na všech úsecích jejich tažení“.

⁶Pro komentář jako celek v jeho strukturovaných položkách neznamená tento „vnitřní dialog“ prvek inkonsistence, nýbrž naopak odpovídá účelu jednotlivých částí – překladu s textovými poznámkami na straně jedné a detailnějšímu komentáři na straně druhé.

samozřejmé, ale vždy tím lákavější, čím lépe a soustavněji je výklad či komentář zpracován. Jeden příklad za mnohé: u výkladu zvláštního typu oběti, „oběti podávání“, resp. „oběti mávání“ תנופה,⁷ je gesto „mávání“ zřejmě nejen výrazem „slavnostního a radostného způsobu“, nýbrž opakovaným, názorně „mávavým“ kýváním s darem od obětníka k oltáři a zpět vyjadřuje dialektiku „přinášení daru a přijímaného obdarování“; takto termín podrobněji vyložil ve své studii Jan Heller.⁸ Právě v daném kontextu, který autor pozorně ve svém komentáři zmiňuje (jedná se o oběť užívanou specificky při svěcení kněží!), je tato možnost výkladu pozoruhodná.

2.3.7 Problematický rys, který se týká mnoha pasáží komentáře, je jaksi **nezřetelné pojetí historického kontextu „autora“** (případně „redaktora“).

Tam, kde autor ve výkladu otvírá otázky **diachronie** textu a pojednává například „záměr autora“ (event. redaktora; srv. např. s. 73, [Exodus – KSZ 3, s. 900]), není jasné, jaký historický kontext hraje v daném případě roli. Konkrétně se na více místech komentáře pracuje s „kněžskou tradicí“, resp. tzv. *Priesterschrift*em (viz zavedená zkratka *P*), což je v daných případech zcela relevantní. Tyto zmínky jsou v komentáři však jen obecné, někdy nejasné až nepřesné. Nikde není uvedeno, do jakého historického kontextu *P* patří, zda se jedná o exilní či až poexilní vrstvu tradice. U řady vykládaných textů je to dost důležité – a když už je diachronní problematika otevřena, měla by být zřetelná a přesná. Nadto, současní badatelé u některých vykládaných oddílů počítají s tím, že elementy textu patří k více vrstvám tradice – některé prvky jsou starší a autoři *P* je již recipují, jiné jsou autentickou *P*-vrstvou, některé patří zřetelně až k redakční vrstvě textu („*post-P*“).

Závažnější nezřetelnost a značné napětí s poukazy na „kněžskou teologii“ (svéráz *P*, který se v textech vskutku projevuje) navíc působí skutečnost, že mnohé pasáže textu jsou vykládány „**synchronně**“, jakoby v rovině „očitého svědka události“ – jakoby instrukce platily a jakoby k jejich plnění docházelo přímo **v éře putování pouští**, jakoby „v čase příběhu“ pobytu Izraelců na sínajské poušti (tuto perspektivu zcela jednoznačně aplikují často citovaní autoři B. Jacob, U. Cassuto a N. M. Sarna,⁹ nezřídka ji ale vyjadřuje i sám autor komentáře). Je kontextem takových ustanovení či zpráv vskutku doba před usazením v zemi či doba premonarchická – a jak se pak tato rovina vztahuje ke zmiňované kněžské teologii? Na některých místech to dokonce vyznívá, jakoby „diachronie“ byla definována časem plynoucím souběžně s lineárním postupem vyprávění; události zmíněné v biblickém textu dříve jsou pojednávány, jakoby „historicky předcházely“ (viz například převzaté hodnocení výrazu „stan setkávání“ v Ex 38,8 jako „anachronismu“ (s. 85, [Exodus – KSZ 3, s. 911]).¹⁰

S tím souvisí, že u řady oddílů či jejich součástí není diachronní pohled vůbec uplatněn, ač se to v daném případě nabízí a výkladu by to dobře posloužilo. Například oddíl o *šabbatu* v Ex 31,13-17 je podle současných literárně-dějinných studií¹¹ nejspíš pozdním redakčním „sumářem“ dřívějších ustanovení o „sobotě“ (tento text předpokládá, resp. cituje a zpracovává-

⁷Rukopis s. 76; Exodus (KSZ 3, 2013), s. 905.

⁸Jan Heller, „Tenufa – oběť mávání (Ex 29,24n)“, in: Jan Heller, *Hlubinné vrty. Rozbory biblických statí a pojmů*, Praha: Kalich 2008, s. 28–35.

⁹Například ve výkladu Ex 30,13 je u termínu „šekel“ (jako platidlo) uvedeno Cassutovo „historické“ vysvětlení, že jako mince se šekel užíval až od doby po babylonském exilu (tj. od doby perské!) a proto v tomto textu neznamena termín minci, nýbrž hmotnostní jednotku. – Toto mínění, resp. vysvětlení je uvedeno bez dalšího komentáře či upřesnění (s. 58, [Exodus – KSZ 3, s. 781]).

¹⁰U výše uvedených židovských exegetů je tento přístup dán tradičními hermeneutickými premisami; v komentáři, který má prostředkovat výsledky současné biblistiky však není možné přejímat tento přístup nekriticky.

¹¹Srv. zejména Klaus Grünwaldt, *Exil und Identität. Beschneidung, Passa und Sabbat in der Priesterschrift* (BBB 85), Frankfurt a. M. 1992; především však Alexandra Grund, *Die Entstehung des Sabbats: Seine Bedeutung für Israels Zeitkonzept und Erinnerungskultur* (Forschungen Zum Alten Testament 75), Tübingen 2011.

vá nejen materiál o šabbatu z tzv. Knihy smlouvy (Ex 23,12), ale i *P* a *Dtr* tradice o šabbatu [Dekalog, Ex 20,8–11 a Dt 5,12–15; dále např. Lev 19,30 a 23,3], navíc však – což je typické pro pozdní vrstvu – tento institut dále radikalizuje [trest smrti za porušení!] a činí z něj „znamení“ identity!), což vysvětluje řadu jeho zvláštních rysů i umístění v kompozici Ex 31 (srv. výklad s. 69–72, [Exodus – KSZ 3, s. 800–802], resp. s. 127–128, [Exodus – KSZ 3, s. 804–805]).

Facit: Výše uvedené poznámky se týkají jednotlivostí a neobsahují zásadnější námitky (s jistou výhradou poznámky poslední [2.3.7]). U komentáře k takto bohatým a kontroverzním textům by bylo zajisté možné přinést mnoho dalších dílčích postřehů či kritických otázek. Oponent si je však dobře vědom toho, že žánr komentáře neumožňuje autorovi naplno rozvinout rozpravu o dílčích problémech, nýbrž jej nutí sledovat a vykládat pouze hlavní linii sdělení. V tomto aspektu jsou předložené texty k vybraným kultickým oddílům knihy Exodus nepochybně zdařilé.

3. Hodnocení formálních náležitostí:

Texty jednotlivých kapitol jsou vytvořeny podle běžných zásad a standardů (způsob zpracování včetně typografie zřejmě vychází z edičních požadavků projektu KSZ). Rukopis je z hlediska typografie dost složitý (zvýrazněné citáty pojednáváného textu, hebrejštiny kvadrátním písmem), přitom obsahuje naprosté minimum překlepů či textových chyb.

Formální zpracování „jádra“ textu je tedy velmi pečivé. Zarážející je ovšem absence úvodu, který by „kaleidoskopický“ materiál celkově zařadil, představil záměr práce a zdůvodnil její zvláštní podobu.

Jednotlivosti k formálnímu zpracování:

- V obsahu (s. 2) není uvedena poslední položka spisu – Citovaná literatura (s. 143–145).
- V textu se ojediněle vyskytují citace autorů či odkazy, které nejsou uvedeny v souhrnném seznamu literatury. Například na s. 20¹² je několikrát odkazován „F. Cross“ (správně „F. M. Cross“), který je uveden jen zkráceným bibliografickým údajem, v seznamu citované literatury však chybí (a to dokonce nejen v rukopise [s. 143], ale i v knižní publikaci [s. 33]).¹³

4. Závěr:

Předložená habilitační práce je očividným dokladem toho, že autor pokročilým způsobem ovládá analytické, syntetické i interpretační postupy současné starozákonní biblistiky, že je dobře obeznámen se současným stavem bádání a že se jasně orientuje v širších teologických souvislostech. Dokáže samostatně kriticky analyzovat a v příslušných kontextech vykládat biblické texty. Materiál, jímž přispěl k publikovanému kolektivnímu komentáři Exodus (KSZ 3, 2013), přitom patří k velmi obtížným a často opomíjeným partiím starozákonního kánonu. Autorovy rozборы a komentáře daných textů vykazují jak náležitou přesnost a smysl pro detail, tak širší přehled a schopnost jasně explikovat problémy v kontextu starozákonní vědy a biblické teologie.

Spis *doporučuji* k habilitačnímu řízení.

V Praze, dne 11. srpna 2014

Prof. ThDr. Martin Prudký

¹²Exodus (KSZ 3, 2013), s. 682.

¹³Jedná se o studii: Frank Moore Cross, „The Priestly Tabernacle“, *Biblical Archaeologist* 10 (1947), 45–68.